

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

Zlata ŠUNDALIĆ

Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9

HR – 31 000 Osijek

zsundalic@ffos.hr

UDK 821.163.42.09 Kanižlić, A.-13

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v10i1.2>

Izvorni znanstveni članak
Original Research Article

Silvija ĆURAK

Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9

HR – 31 000 Osijek

scurak@ffos.hr

Primljeno 12. travnja 2023.

Received: 12 April 2023

Prihvaćeno 1. lipnja 2023.

Accepted: 1 June 2023

Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ

Filozofski fakultet

Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9

HR – 31 000 Osijek

vblazevic1@ffos.hr

O KNJIŽEVNOJ ŽIVOTINJI U KANIŽLIĆEVOJ SVETOJ ROŽALIJI

Sažetak

U ovome radu predmetom je proučavanja književna životinja u poemi *Sveta Rožalija* požeškoga isusovca Antuna Kanižlića (Požega, 1699 – Požega, 1777). U kontekstu hrvatskih baroknih religioznih poema (Ivan Gundulić, *Suze sina razmetnoga*; Ivan Bunić Vučić, *Mandalijena pokornica*; Ignjat Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice*) Kanižlićeva se pored već uočenih razlika (u odnosu na: motive i teme, strukturu, metar, molitvu kao sekundarni žanr) izdvaja i u odnosu na opisani životinjski svijet. Zastupljenost životinjskih vrsta u navedenim poemama nije ujednačena: najmanja

je u Bunićevoj *Mandalijeni pokornici* (10), ujednačena u *Uzdasima Mandalijene pokornice* (21) i u *Suzama sina razmetnoga* (22), a najbrojnija u *Svetoj Rožaliji* (61). Istraživanje *carstva Animalia* u *Rožaliji* pokazalo je da je fauna najbrojnija u prvome dijelu, za trećinu manja u drugome i trećemu dijelu, dok je u četvrtome dijelu svedena na samo jednu trećinu prvoga dijela. Bogatiji životinjski svijet i to, uglavnom, u svojim primarnim značenjima (npr. ptice) javlja se u onim pjevanjima u kojima dominira rokokoovsko „vanjsko oko“ (prvo i drugo pjevanje, a posebice oni dijelovi u kojima je opisana Rožalijina ponesenost ljepotom prirode, njezinim zvukovima i pokretima). Prema kraju poeme barokno „unutarnje oko“ sve je manje otvoreno prema životinjskome svijetu, a različita lirska i moralna simbolika koja proizlazi iz figurativnih podudarnosti s određenim moralnim i teološkim poimanjima sve češća.

Ključne riječi: Antun Kanižlić, *Sveta Rožalija*, poema, rokoko, barok, životinjski svijet, ptica

Uvod

Požeški isusovac Antun Kanižlić živio je i stvarao u 18. stoljeću (Požega, 1699 – Požega, 1777). Književna historiografija navedeno razdoblje često ime- nuje kao: književnost prosvjetiteljstva (Vodnik 302; Bogišić 293), doba pro- svijećenosti (Kombol i Novak 368), racionalizam i narodno prosvjećivanje (Ježić 159), racionalizam, predromantizam (Frangješ 112), stilski pluralizam 18. stolje- ća (Jelčić 115) ili jednostavno samo kao novovjekovlje (Novak 145). Kao bitne značajke ove književnosti navode se: pomicanje središta književnog života pre- ma sjeveru, regionalizam određen povijesnim i zemljopisnim razlozima, stilski pluralizam, zanimanje za književnu prošlost, a „Posebno je obilježje književno- sti XVIII stoljeća njezina prosvjetiteljsko-znanstvena usmjerenost. Može se reći da u to vrijeme i nije bilo književnika u Evropi koji se nije bavio i znanstvenim radom“ (Bogišić 295). Pisca i znanstvenika istovremeno u istoj osobi potvrđuje i Antun Kanižlić: „Kanižlić je tipičan književnik XVIII stoljeća koji često uje- dinjuje u svojoj ličnosti pisca i naučenjaka: on je autor spjeva *Sveta Rožalija* ali i autor *Kamena pravog smutnje velike*, teološke rasprave, najdužeg eseja u hrvatskoj književnosti (oko tisuću stranica), pisanog unikatno čistim hrvatskim jezikom, te niza knjiga za praktičnu religioznu upotrebu“ (Peić 6).

Na koji način pjesnik i znanstvenik promatraju i doživljavaju *carstvo Ani- malia* (Visković 23) pokazat će usmjereno čitanje *Svete Rožalije*, *panormitanske divice nakićene i ispivane po Antunu Kanižliću Požežaninu*.

1. Životinjski svijet *Rožalije* i konvencije religioznih poema

Kanižličevu se *Rožaliju* žanrovski određuje kao baroknu religioznu poemu ili kao barokni *plač* (Pavličić 105), zajedno s Gundulićevim *Suzama sina razmetnoga* i s Bunićevom i Đurđevićevom *Mandalijenom*. Ipak, u odnosu na *Rožaliju* postoje određene ograde, jer pored uočenih sličnosti na motivskoj, tematskoj i strukturnoj razini postoje i određena odstupanja: težina Rožalijina grijeha nije ista kao kod ostalih grješni-ka/-ca hrvatskih *plačeva*; od 11 karakteristika svojstvenih religioznim poemama *Rožalija* potvrđuje njih šest; *Rožalija* nije podijeljena na plačeve, uzdisanja ili cviljenja, nego na četiri neimenovana dijela; nije ispevana u osmeračkim sestinama nego, uglavnom, u dvostruko rimovanim dvanaestercima, a priča o grješnici koja se nakon počinjena grijeha nalazi na osamljenu mjestu i kaje se ima epistolarni oblik, pri čemu Rožalijino kajanje, za razliku od ostalih grješni-ka/-ca u hrvatskim religioznim poemama, prati tek mali broj molitvenih stihova.

Potvrđuje li i životinjski svijet *Rožalijino* djelomično uklapanje u žanrovske konvencije religioznih poema, pitanje je na koje će se odgovor pokušati dati u nastavku rada.

Istraživanjem životinjskoga svijeta u *Rožaliji* bavio se posebice Matko Peić opisujući njezin i barokni i rokokoovski bestijarij. Unutar baroka kao „umjetnosti unutarjnega oka“ naveo je i djela baroknoga „unutarjnega oka“ i u njih ubrojio: alegoriju, barokni bestijarij, herbarij i lapidarij, zatim barokni alegorijski pejzaž i barokno alegorijsko svjetlo (Peić 11), a unutar rokokoja kao umjetnosti „vanjskoga oka“ naveo je i djela rokokoovskog „vanjskog oka“ i u njih ubrojio: portret čovjeka (prestanak alegorije), rokoko bestijarij, herbarij i lapidarij te rokokoovski pejzaž (Peić 44). Peić naglašava: „Odmah na početku razgovora o Kanižličevu bestijariju, moramo biti načistu: postoje dva Kanižličeva bestijarija. Prvi: barokni i drugi: rokoko bestijarij. U prvom su životinje viđene ‘unutarnjim okom’, dakle monstrumi ‘nakazni’ (kako bi rekla Rožalija), a u drugom su normalne životinje viđene ‘vanjskim okom’ (četveronošci, ptice)“ (Peić 29).

Već je bilo rečeno da je *Rožalija* četverodijelno komponirana. Prva su dva dijela i podnaslovljena, a druga dva nisu. Prvi i četvrti dio su kraći (prvi dio – 750 stihova, četvrti dio – 437 stihova), dok su drugi i treći dio duži (drugi dio – 1397 stihova, treći dio – 1119 stihova). Svaki se dio sastoji od nejednakog broja manjih cjelina: *Dio prvi. Što Rožalija knigi, koju doma šale govori* broji 5 cjelina,

Dio drugi. Kako se je Rožalija od svita otrgla i u pustiini živila broji 15 cjelina, *Dio treći* broji 14 cjelina, a *Dio četvrti* 8 cjelina. Postavlja se pitanje – kako je u opisanu strukturu Kanižličeve poeme ukomponiran životinjski svijet? U potrazi za odgovorom istražuju se usmjerenim čitanjem navedena četiri dijela poeme.

1.1. Dio prvi. Što Rožalija knigi, koju doma šale govori

Na početku poeme Rožalija nakon šest godina provedenih u pustošnoj gori šalje *knjigu* (pismo) u Paleram, svoj rodni dom i pri tome joj želi sretan put. Daje joj savjete kako se na putu treba ponašati, posebice ako bi joj netko nešto htio prigovoriti. Situacija u kojoj bi se mogla naći uspoređena je sa sovom koju su danju napale velike i male ptice (*veliki i mali kljuni*). Nakon toga slijedi opis reakcija Rožalijinih roditelja i rodbine kada njezina *knjiga* bude stigla u paleramski dom.

Sadržajno predstavljen *Dio prvi* prati životinjski svijet koji je i prema broju vrsta i prema čestotnosti pojavljivanja najbrojniji u poemi – 33 zooleksema s oko osamdeset potvrda¹ što je vidljivo iz *Tablice 1 i 2* (v. odjeljak *Prilozi*).

U odnosu na zbiljski i fantastični svijet životinja u prvome dijelu *Rožalije* najbrojniji je zooleksem – *vila*. Prema Heinzu Modeu, koji je fantastične životinje razvrstao prema formalnom kriteriju njihova fizičkog sastava, vila je svrstana u prvu skupinu hibridnih bića koja imaju ljudsko tijelo i životinjske glave, krila ili neki drugi organ (usp. Visković 106).

Vila se u *Dijelu prvome* pojavljuje kroz lirsku i moralnu simboliku. Kanižlič ovdje prvi put spominje vilu u opisu pjesničkoga nadahnuća jer predviđa da će njegovu *knjigu novu* mnogi napadati i kritizirati (Kanižlič 48–50). U savjete upućene *knjizi* Rožalija je utkala i grčku mitologiju i umjetnost: Helikon, Aganipu, Parnas, Feba i Apela.² Ona kaže da još postoji *pribistro vrilo* ili *mudra voda* iz koje je pilo vodu devet mudrih vila³ (tj. muza), ali iz koje i danas vodu

¹ Do brojčanih se podataka nije došlo elektroničkim nego običnim čitajućim prebrojavanjem te su se stoga mogle potkrasti i nenamjerne pogreške.

² Helikon je boravište muza, Aganipa je vrelo na brdu Helikonu u Beociji, posvećeno muzama, a prema predaji, voda iz toga vrele poticala je pjesničko nadahnuće. Parnas je brdo u Fokidi koje su stari Grci posvetili Apolonu, bogu umjetnosti, i muzama, njegovim pratiljama. U njegovu se podnožju nalaze Delfi i izvor Kastalija; voda iz ovoga vrele nadahnjuje pjesnike. Feb je pridjevak grčkoga boga Apolona, kao boga sunca i svjetlosti, a Apel je bio slikar kojega su antički pisci smatrali najvećim.

³ Misli se na devet muza koje su shvaćene kao personifikacije i zaštitnice najviših intelektualnih i umjetničkih ljudskih djelatnosti: Kaliopa, Klio, Euterpa, Talija, Melpomena, Terpsihora, Erato, Polihimnija, Uranija.

piju oni koji lijepo pjevaju. Neki će prigovoriti da za svaku vilu koja piše stihove ne znači da se uspjela uspeti na Parnas i ne znači da je pila *mudru vodu*. Zato će se i Rožalijinoj *knjizi novoj* prigovarati da ju je napisala vila *krivonoga hoda* jer njezino pero još nije dovoljno uvježbano: „Lino pero ove nije pilo vode, / zato knige nove redki hromi hode“ (I, 251–252).⁴ Na prigovore ne treba odgovarati, savjetuje Rožalija, jer će tek vrijeme pokazati je li njezina vila doista bila *krivonoga hoda*, odnosno vrijeme će pokazati hoće li imati i nasljedovatelje. Rožalija kaže: „Tko zna, još će tvoje riči tkogod slidit“ (I, 130). Vila u kontekstu pjesničkoga nadahnuća bit će spomenuta i u Rožalijinu predviđanju kako će se roditelji i rodbina ponašati kada njezina knjiga stigne u paleramski dom. Tamo svi nestrpljivo iščekuju bilo kakvu vijest o njoj koje nema već šest godina. Kada je nestala, svi su je tražili, svakoga su ispitivali, pa i brojne strance, ali se za *takvu mladu vilu* nije čulo ni u Trapanu, a ni *lovci zviru* nisu je vidjeli u gorama (II, 814). Njezina *knjiga* donosi iščekivanu vijest, a doći će je poslušati i kum „pisnik slavni, komu neumrlu vile / u zboru su svomu vinac na čast svile“ (I, 657–658).

U istome dijelu *Rožalije* vila simbolizira i neugodne, prolazne i varljive stvarnosti ljudskog (duhovnog) života (Udes, Srića, Dika, Nenavidost), a rjeđe one ugodne i poželjne (Kripost). Kanižlić tako uz pomoć vila opisuje i Rožalijin rodni dom. Ulazna vrata krase deset stupova. S obje strane tri prelijepa kipa: s desne je naoružana Kripost, ispod nje Udes crnih krila, pored nje lijepa i leteći nestalna vila Srića, a s lijeve se strane nalazi gizdava diva Dika, pored nje sijedi starac Vrime, a pod Dikinim nogama Nenavidost, *nakazan ružna* (I, 446). Nakon što je *na svita očale* opisan paleramski dom, slijedi nauk po kojemu su sve dive i vile laž i privid, jer bez Božje volje ništa se čovjeku na zemlji ne događa.

Nakon personificirane vile u gore navedenoj različitoj moralnoj i umjetničkoj simbolici (pjesničko nadahnuće, porok, krjepost, zoomorfni opis djevojke) najbrojnije su u *Dijelu prvome* prema broju vrsta – *ptice*. Spominju se: *ptica/ptičica/ptić, zeba, sova, ditelj, luda, žuna, drozd/drozdović, kos/kosović, svraka, vuga, gavran, puzavac, sinica, trostokljun, bravenjak, crnoglavka, čavka, kreštalića, slavić, sokol, strižić, vrana*. One nisu kreacija „unutarnjega oka“ već stvarne ptice za koje Rožalija kaže: „Vidla sam stvar ovu: velike i male / ptice kad na sovu jurišom navale“ (I, 137–138). Navedene se ptice uz tri izuzetka (*ptica, gavran, slavić*) pojavljuju samo u *Dijelu prvome* u kojemu je Kanižlić uspio u pedesetak stihova majstorski portretirati 20 ptica, i vizualno i akustički. Pri tome su neki

⁴ Rimski broj označuje pjevanje u *Rožaliji*, a arapski broj označuje stih.

opisi portreti (npr.: zeba, ditelj, luda, žuna), a neki samo portretići (Peić 82) jer je opis sveden tek na par riječi, odnosno riječ je o pticama koje imaju samo jednu potvrdu u tekstu (bravenjak, crnoglavka, čavka, kreštalica, slavić, sokol, strižic, vrana). Iz Rožalijine perspektive portreti/-ći ptica izgledaju ovako:

Vidla sam stvar ovu: velike i male
kad na sovu jurišom navale,
kos začokće prvi, kreštelica kreči
kao' nje žedna krvi, da sva šuma zveči;
zeba činče zebi i sestru poziva,
koja: "Što je tebi?" činčeći oziva
niti činčat stane, prije nego drugu
druga na boj gane činčeći po lugu.
Čuvši zeba viku, k toj krilatoj četi,
ostavivši smriku, bravenjak doleti.
Drozd glavu protulji zavirujuć, tko je;
sinica produlji vrat željna znat što je.
Trostokljun i žune s ditelji na strani
draže, svoje kljune oštreci o grani.
Međuto se druge čete na boj dižu:
sad lude, sad vuge, sad puzavci stižu.
Stižu od vrsti svake cvrčec crnoglavke,
gavran grakćuć, svrake krekćuć, čavčuć čavke.
Između ostalih skačuć iz daleka
gleda strižic mali, i što će bit, čeka.
Nuto, rekoh, čuda, toliki vojnici
lete odasvuda suprot jednoj ptici:
bit će ovdi krvi danas jošter rika,
gdi toliko vrvi perjatih vojnika.
Što se čini? Čikću, klokću i piskuću,
kliče, čokću, klikću, kreče i cvrkuću.
Na zemlji je trka oda strana sviju,
po granah je cvrka, da boj š njome biju.
Od ovuda gačuć vrana oblak grne,

od tud na nju skačuć vojska zeba srne.
 Kao bojne čete u krvavom ratu
 sad napose lete, sad opet u jatu,
 sada k njoj dolete, sada ju obliču,
 sad mimo prolete, sad se u nju zaliću.
 Svako se tu srdi, svako, kako znade,
 cvrčeći nju grdi, kad blizu nje pade:
 drozd barzčeć, kos čokčuć, a sinica čikčuć,
 zeba činčeć, klokčuć žuna, ditelj klikčuć.
 Rugaju se svrake i grohotom smiju
 krečuć: „Nejma take, lipša si od svijui!”
 Svako u nju dira: sad kljunom drozdović,
 sada u nju smira žuna, sad kosović.
 Sad na nju cvrkuće, sad po oštroj kori
 ljut puzavac muče puza na nju gori,
 sad ju vuglič psuje vuga, sada skoči
 gavran, da joj kljuje i izbode oči.
 Sad se na nju tuže i prid oči steku
 zebe ter ju ruže, kako da joj reku:
 „Ne biše ti, sovo, hole glave dići,
 iz duplja ti ovo jest na svitlost ići!
 Drugi put na oči ne iđi, ne huhući,
 nego ob dan u noći kućnoj sidi i mući.“ (I, 137-188)

U opisu krvavoga rata koji vodi *četa perjatih vojnika* protiv sove koju optužuju da je ohola i ružna vrlo upečatljivo dolazi do izražaja ono što je karakteristično za rokoko: „Rokokoovsko ‘vanjsko oko’ zadovoljava se samo da registrira ono što vidi i da sliku prirode s rožnice transponira sa što je moguće manjom aranžerskom intervencijom misli i pogotovu mašte – na papir“ (Peić 45). U navedenu opisu dolazi do izražaja i dvoznačnost životinja, jer „sve su životinje dvovrsne: za pohvalu i pokudu“ (Jaritz 23). U ovom je slučaju s jedne strane očaranost ljepotom ptice⁵, a s druge je strane istaknuta i njezina bestijalnost.

⁵ „Zaista, ptica očarava više od bilo kojega drugog stvorenja – svojom nebeskom slobodom, čudom leta, nemirnom blagošću, krhkom i ranjivom ljepotom, varijacijama glasanja i boja, ljubavnim igrama, stilovima gradnje gnijezda, staranjem za mlade. ‘Jedinstvenost ptice jest njena moć izbjegavanja

Izvan konteksta opisanoga *perjatoga* boja pojavljuju se još samo *dva kljuna: ptica i orlić*. U prvom se slučaju metaforički opisuje mjesec travanj („Tu travanj odiva travom polje i goru / i ptice poziva, da pozdrave zoru.“ /I, 385-386/) i brzina prolaznosti vremena, jer vrijeme teče brže od rijeka i leti brže od svega što letjeti može, pa i od ptice. U drugome se slučaju zoomorfnim postupkom opisuju dva kumova sina koji će kao i ostala rodbina pohitati u Rožalijin dom kada tamo bude stigla njezina *knjiga*: „Doće dva kumića, koji krila dižu / kano dva orlića i svog otca stižu“ (I, 659-660).

Da bi opisao *velike i male kljune*, Kanižlić se koristio i drugim životinjama (crv, mačka) uz čiju je pomoć ostvario realističku sliku određene ptice (npr. žuna je opisana kao ptica koja ima ružno dugačak jezik i kljun kojim kljuca crva iz drveta /I, 218/) ili je zoomorfnom metaforikom opisao određenu pticu (npr. kada ptice napadnu sovu, ona se brani na različite načine, pa se tako i „nakostruši, / sad perjate digne kao mačak uši“ /I, 201-202/).

U *Dijelu prvome* u kontekst *velikih i malih kljuna* ne uklapa se tek nekoliko životinja: *jelinak, lav, srna, muha, šarko, zvir*, pored već spomenutoga *crva i mačka*. Riječ je o određenim zoomorfizmima: dva tetina sina su dva jelinka⁶; stari *didovi* i *ujakova* tri sina su *lavovi*, a Rožalija je *srna*⁷. Nadalje, Rožalija savjete upućene vlastitoj *knjizi* koja putuje u paleramski dom čini plastičnima, kao što je već i pokazano, uz pomoć različitih životinja. Nisu to uvijek ptice jer će se u tom kontekstu naći i *muha* i dosadno glasni seoski pas *šarko*. Rožalija tako savjetuje *knjigu* da putuje ne osvrćući se na kritike, da šuti, da bude i nijema i gluha jer će tako biti mirnija i sve će lakše izdržati: „nit se gluh što tuži, kano da mu muha, / kada ga tko ruži, leti pokraj uha“ (I, 288-289), a što potvrđuje i narodna poslovice: „Putuj putem tvojim, jer što šarko laje, / putnik putem svojim nit sluša nit staje“ (I, 281-282).

životinjske tromosti⁷ i njeno kretanje ‘prostorom bez putova’“ (Visković 234).

⁶ Kada Rožalija nabraja tko će sve doći u njezin dom kada stigne njezina *knjiga*, onda spominje i dva tetina sina: „Doće dva jelinka dražja od sveg blaga, / dva tetina sinka, dva kamena draga“ / (I, 661-662/).

⁷ U opisu *slavnih dida* kaže se da je slava tašta, prolazna i na sramotu potomaka iako djedovi „lavi bijahu u boju“ (I, 546); i u nabranjanju rodbine koja će doći u paleramski dom kada se pročuje da je stigla Rožalijina *knjiga*, Rožalija spominje i ujaka i njegova tri sina koje naziva *lavovima*: „Doće, ako zdrava i još jesu doma, / tri sina, tri lava i tri bojna groma“ (I, 641-642); a nasuprot slavne prošlosti i slavnih *lavova* u boju (stari djedovi) Rožalija je prikazana kao *srna*: „Svitlost ona slavna, budući ti srna, / tebe čini tavna i obraza crna“ (I, 547-548).

U *Dijelu prvome* pojavljuje se u primarnome značenju *pčela* kojom se opisuje mjesec lipanj („Tu lipanj u ladu gleda kako leću / pčele i med krađu po lipovom cveću.“ /I, 391–392/) i *zvijer* koja bi na putu mogla zaprijetiti Rožalijinoj *knjizi*. Tako Rožalija u duhu (srcem i pameću) putuje zajedno sa svojom *knjigom*, brine se za nju, a san *lažuh* joj prikazuje gdje se nalazi i koje joj opasnosti prijete pa tako kaže „sad da te zviri na planini straše“ (I, 93).

*

Istraživanje je, dakle, pokazalo da se fauna zbiljskog i fantastičnoga svijeta prvoga dijela *Svete Rožalije* može prema načinu kretanja (hodati, letjeti, plivati, gmizati)⁸ svesti, uglavnom, na dvije kategorije – na one životinje koje lete (26) i na one koje hodaju (6), dok su one koje gmižu potvrđene tek jednim primjerom. Često su one Kanižliću bile potrebne da bi govorio o čovjeku: uz pomoć *velikih i malih kljuna* pričao je, uglavnom, o Rožaliji, o njezinoj *knjizi* i sudbini koja je čeka, a ostalim životinjama nešto manje o duhovnim, umjetničkim i moralnim osobinama čovjeka (uz pomoć vile pisao je tako Kanižlić o pjesničkom nadahnuću i slavi, o krjeposti i poroku), odnosno različitim zoomorfizmima opisivao je ljude i neke njihove stavove kao i međuljudske odnose (npr. hrabri su *didovi* lavovi, a simpatična kumova djeca orlići). Na tragu sljedećega citata: „Životinje su simboli kozmičkih, materijalnih i duhovnih načela i snaga. One dotiču tri razine univerzuma: podzemlje (gmazovi i zmije), zemlju (zvijeri i stoka) i nebo (ptice).“ (Brnčić 59) – moglo bi se zaključiti da u prvome dijelu *Rožalije* dominira nebo, pogled prema gore, prema svjetlu.

1.2. Dio drugi. Kako se Rožalija od svita otrgla i u pustiini živila

Drugi dio *Svete Rožalije* dvostruko je duži od prvoga (I. dio – 750 stihova, II. dio – 1398 stihova) i u njemu je retrospektivno opisan Rožalijin grijeh i preobraćenje na novi život. Ona se kroz *knjigu*, govoreći u prvome licu jednine, obraća majci, ćaćku i cijelome rodu, opisuje im svoj grijeh kićenja pred ogledalom, nestrpljivo iščekivanje mladića, budućega zaručnika, opisuje besanu noć i zazivanje zore, zatim kako ju je prostrijelila Ljubav Božja i kako je spoznala svoj grijeh. Predviđa i opisuje reakcije svojih roditelja, rodbine i prijateljica kada *knjiga* stigne u njezin dom. Rožalijino preobraćenje uspoređeno je sa spaljivanjem i ponovnim rađanjem ptice *fenice*. Nakon preobraćenja Rožalija dolazi u

⁸ O klasifikaciji životinja prema četiri načina kretanja usp. Brnčić 55.

svoje novo boravište – špilju, opisuje radost špilje, kupanje i pjevanje *slavića* te razgovor s varljivom, ispraznom vilom Jekom.

Sadržajno predstavljen *Dio drugi* prati životinjski svijet koji je prema vrstama i čestotnosti pojavljivanja za trećinu skromniji u odnosu na *Dio prvi* – 21 zooleksem s oko sedamdeset potvrda (v. odjeljak *Prilozi – Tablica 3 i 4*).

I u drugome se dijelu *Svete Rožalije* u odnosu na zbiljski i fantastični svijet životinja najčešće spominje – *vila*. Pojavljuje se u metaforama i poredbama kojima se opisuje lijepa djevojka. Tako Kanižlić Rožaliju opisuje kroz njezine postupke, razmišljanja, osjećaje, ali i uz pomoć zoomorfizma. Ona je nestala iz roditeljskoga doma i „za takvu mladu vilu“ (II, 811) nadaleko nitko ništa ne zna. Naziva Kanižlić vilama i sve one djevojke koje su bile zaljubljene u mladića za kojega se Rožalija trebala udati i na čemu su joj silno zavidjele i pri tome zaključuje da za djevojku nije bitna svila i zlato nego „Pravo blago vili svakoj jest lipota“ (II, 917). Vila se u poemi doživljava, uglavnom, kao netko tko je lijep, pa tako i Rožalija svoju kosu uređuje prema njihovoj modi – kosu češlja u tornjiće⁹, a kada je frizura gotova, sve posipava vilama dragim bijelim prahom: „i još čim se diče i najvećma fale / vile, na torniće uzvisujem male. (...) Zatim vili milim snigom, tihim mahom, / kao oblakom bilim posipavam prahom“ (II, 1231-1232, 1237-1238).

U *Rožaliji* se vila pojavljuje, kako je već bilo rečeno, i u negativnome kontekstu. Nije ona samo *krivonoga hoda* kao u *Dijelu prvome*, nego je ovdje i *brezumna*, i *pirna*, i *kamenska*. Tako nakon preobraćenja Rožalija u tjelesnoj ljepoti vile (tj. djevojke) vidi gnjilu zemlju, odnosno u svemu svjetovnome i materijalnome vidi grijeh: „O brezumna vila, koju kiti zlato, / a pod snigom tila grišno krije blato!“ (II, 1453-1454) Nadalje kada Ljubav opisuje Rožaliji špilju koja joj nakon preobraćenja postaje novi dom, onda joj govori da u njoj nema ni buke, ni svjetovnih veselja, a ni *pirnih* vila: „Ah, noći nemirne, koje vince piju, / ali vile pirne kada vince viju“ (II, 1599-1600). U špilji Rožaliju vara Jeka, *kamenska* vila, šuplja i prazna, koja je od naravi nijema i koja nema ništa svojega, ali ipak ne zna šutjeti jer ponavlja tuđe zadnje riječi. Vila Jeka je varovita i stoga prava slika ispraznosti svijeta (usp. II, 2051-2104).

⁹ O navedenom obliku frizure Matko Peić piše: „Frizura je bila tako visoka da je navela Montesquieua da ironično napiše da se od njezine visine čini da dama XVIII stoljeća ima glavu u polovici tijela“ (Peić 72).

Da bi se naglasila ljepota i nematerijalnih, neopipljivih pojava, koristi se u poemi također vila. Dolazi to do izražaja u personifikacijama zore i 12 sati. Rožalija u iščekivanju jutra i dolaska mladića/zaručnika ne može zaspati. Nakon ponoći ipak zaspi, sanja „na gori jednu vilu lipu“ (II, 1083), tj. zoru – sve se rumeni, sve je od čistoga zlata, a vila ima rumene obraze, jasno bijelo čelo, plave oči, biserne kose koje svojim rosnim kapljicama poje žedne biljke, pa i ljiljan i ružu. Rožaliju budi vila, odnosno zora: „zora, a ne vila, jer i nime zore / zraka svitlost bila probuditi more“ (II, 1193–1194). Ljepotu i krilatu narav vila („Onda svitla vila, ne znam, ili skoči / il odleti, - krila ne smotriše oči.“ /II, 1133–1134/) aktualizira Kanižlić i u opisu protjecanja vremena. Tako se u Rožalijinu snu pojavljuje i 12 vila, tj. ura, a svaka ima na glavi biljeg od zlata, odnosno broj koji označuje određeni sat.

U svijetu fantastičnih životinjskih bića značajno mjesto u *Svetoj Rožaliji* pripada i ptici feniks koju autor naziva ptica *fenice*. Ona je: „Mitološka ptica izvanredne ljepote koja navodno živi u Arapskoj pustinji. Feniksov životni vijek, govorilo se, traje između tri stotine i pet stotina godina. Povremeno on bi se spalio na pogrebnoj lomači, a nakon toga ponovno ustao iz svoga pepela živ i pun mladenačke svježine te započeo nov životni krug“ (MG 227). U kršćanstvu on podsjeća na uskrsnuće mrtvih, na pobjedu života nad smrću. U Kanižlićevoj poemi Rožalijino preobraćenje uspoređeno je s ponovnim rađanjem ptice *fenice* – kao što sunce spaljuje *ptiça* staroga pet stotina godina i iz pepela rađa mladi život („Na crv se obrati pepeo, iz crva / opet se povrati nova ptica prva:“ /II, 1423–1424/), tako se i Rožalija nakon prosvjetljenja oslobađa svjetovnih dosada, spaljuje svoj stari, grješni život i uživa u novome, duhovnome životu.

Osim navedenih fantastičnih životinjskih bića (vila, feniks) u karakterizaciji likova, ali i opisa nekih nematerijalnih pojava, Kanižlić rado koristi zoomorfne metafore, poredbe, pa i one razvedene¹⁰. Kao pojam koji se uspoređuje pojavljuje se: Rožalija, njezin zaručnik za kojega se trebala udati, Rožalijine prijateljice (usidjelice), ali i san i kosa, a kao pojam s kojim se nešto uspoređuje pojavljuje

¹⁰ Razvijena ili razvedena poredba zove se tako „(...) zbog toga, što su oba elementa: i predmet, koji se upoređuje, kao i predmet, s kojim se nešto upoređuje, jasno ocrtani; a i *tertium comparationis* lako se razabire“ (Skok 216). Pri tome „Tekstualno izražena veza između prvoga i drugoga pojma, *comparea* i *comparanta*, doslovnoga i figurativnoga značenja, glasi obično: kao, sličan, poput.“ (Šundalić, Jerolim Lipovčić i Vid Došen o sedam glava illi vrila pakleni, 229). Prva su dva člana poredbeni korelati koje mogu povezivati i pridjevi *nalik*, *jednak*, prilozi *slično* i *isto*, glagoli *nalikovati* i *sličiti* (Bagić 256).

se: zvir, ovca, golub, kukavica, pčela, zmija, crv/crvak, vuk i ptica. Sljedeći primjeri to potvrđuju:

- Rožalija sebe očišane kose vidi kao zvijer („nit su takvu lovci zvir vidli u gorah“ /II, 814/);
- mladić za kojega se Rožalija treba udati je mlad, bogat, uzorit i „svrh tog svega miran kao ovca“ (II, 894), a i Rožalija je ovca koju Isusova ruka brani od paklenoga vuka, odnosno grijeha („On je pastir: virna tebe ovcu ruka / čuva od nevirna paklenoga vuka;“ /II, 1619-1620);
- Rožalijine prijateljice na sve moguće načine žele uloviti ženika i udati se, a jedna će od zavisti poludjeti (Rožalija je naziva *starom lađom*) i činit će sve da njega, goluba, dobije za sebe: „Piva, lovi, mami, da goluba koga / ureče, domami, ulovi za svoga.“ (II, 901-902);
- stare, ružne djevojke – „kukavice tužne“ (II, 920) – misle da će mladića osvojiti svilom i zlatom, a ne ljepotom;
- u Rožalijinu opisu san zna stvarati puno laži – „kano da se roje pčele, bi njih mlogo“ (II, 1166);
- u Rožalijinu grijehu kićenja sudjeluje i kosa koja se iz njezina prekrasna uresa nakon preobraćenja pretvara u zmijske zloće („i kose na slike od zmija zaviše“ /II, 1328/) te ona vjeruje „da se ženske kose promine u zmije“ (II, 1534) koje svakoga mogu zavesti, zaplesti i zamotati u bludno ropstvo;
- da bi opisala svoje uživanje u *slavićevu* pjevanju, Rožalija razvedenom usporedbom uspoređuje sebe s duhovnikom koji je tri stotine godina hodao za zanosnim glasom neznane ptice, zaboravivši pri tome i na sebe, i na prostor, i na vrijeme (usp. II, 1781-1876);
- Bog je prirodu stvorio zbog čovjeka, jednoga crvka, pa se Rožalija pita: „Na što, o moj Bože, crvak jest uzdignut, / kako tvoje može veličanstvo prignut?“ (II, 1921-1922).

Životinje su u analiziranome *Dijelu drugome* i sastavnice manirirane metaforike (Curtius 299¹¹). Poznato je da su hrvatski barokisti u opisu jutarnje rume- ni na istočnome dijelu neba spominjali *vrata* (koraljna, jasna, zlatna, biserna),

¹¹ Kao primjer za maniriranu metaforiku Curtius navodi „svirku na citri“. Navedenu „izmudrenu i izvještačenu“ metaforu španjolski su pjesnici 17. stoljeća upotrebljavali u značenju „ptičji pjev“ (300, 301).

ključe od zlata (u značenju prvih zraka sunca) i životinje upregnute u kola (zlatna) te njima metaforički opisivali dolazak zore (usp. Kravar). Nešto slično čita se i u Kanižličevoj poemi – Rožalija apostrofira zoru: „Tako ti sunašca i Danice, zoro, / nemoj mi srdašca kinit, sini skoro! / Jeda ružičnoga kitiš iza dola / još rumenka tvoga konjica i kola“ (II, 1061–1062).

U drugome dijelu *Rožalije* opisivao je Kanižlič odnose među ljudima i zoomorfnim poslovicama. Tako Rožalija opisuje uzbunu i potragu za samom sobom nakon što je odrezala kosu i nestala te kaže da bez obzira na mnoštvo i brzinu tragača i trkača, ipak je nisu pronašli jer je Bog bio uz nju, baš kao što uz Božju pomoć i spori puž može uteći brzome orlu: „Ali i puž lasno orlu, kad Bog vodi, / hoće uteć, kasno ako premda hodi“ (II, 797–798).

Zooleksemi se u *Dijelu drugome* češće pojavljuju u prenesenome značenju, ali to ne znači da nema i onih u neprenesenome. U poemi se, naime, pojavljuju i životinje u primarnome značenju (zvir, riba, pas, stado, crv, živina), među kojima je tek nekoliko *perjatih kljuna* (pivac, slavićak, prepelica, ptica). Riječ je o sljedećim situacijama: Rožalijina majka misli da su je nakon nestanka rastrgale zvijeri ili proždrla ribe budući da je nema već šest godina („il da me je gorska zvir gdigod razdrla / il u živi morska riba grob proždrla“ /II, 825–826/); Rožalija ne mogavši zaspiti zbog najavljenoga dolaska mladića za kojega bi se trebala udati, zaziva san i pita ga: „Što ti na put staje? Nit sad kukuriče / pivac, nit pas laje, niti čeljad viče“ (II, 971–972); zori se raduje priroda, pa i slavićak i prepelica: „Zatim čuh, da ptica slavićak se glasi / i š ním prepelica među žitni klasi“ (II, 1125–1126); u opisu mjesta gdje se nalazi Rožalijina špilja spominju se i ptice koje pjevaju: „U sridi je mista pustošna ravnica, / voda teče čista, mloga piva ptica“ (II, 1581–1582), a na posebnom se mjestu nalazi slavuj: „navlastito ptićak / kraljić ptica sviju i slava, slavićak“ (II, 1755–1756) koji u svom kupanju na trenutak zastaje jer kao da je ugledao crva kako plazi po brijegu. Na kraju preobraćena Rožalija shvaća da je Bog cijelu prirodu stvorio zbog čovjeka pa tako i zvijeri, i ptice, i živinu: „Za te trče zviru po pustih planinah, / ptica krila širi, pase se živina“ (II, 1905–1906).

*

Istraživanje je, dakle, pokazalo da je životinjski svijet u *Dijelu drugome* u odnosu na *Dio prvi* nešto siromašniji, i svojom raznolikošću i brojem potvrda. Prema načinu kretanja životinje i u ovome dijelu *Svete Rožalije* češće se sugerira usmjerenost prema gore, let prema nebu, prema svjetlu što potvrđuje 10

zooleksema (ptica, slavićak, golub, kukavica, orao, pčela, pivac, prepelica, vila, fenice). Nešto je manje životinja koje hodaju (7 – zvir, ovca, konjic, pas, stado, vuk, živina), nešto više onih koje gmižu u odnosu na prvi dio (3 – zmija, crv, puž) i samo jedna koja pliva (riba). Tako životinje kroz svoja primarna i sekundarna značenja dotiču nebo i zemlju, kao i u *Dijelu prvome*, ali i podzemlje (usp. Brnčić 59), intenzivirajući negativne konotacije (zlo, čovjekovu sićušnost i bezvrijednost, sporst).

1.3. Dio treći

Treći dio Kanižličeve poeme nema zasebni podnaslov kao prethodna dva. Nešto je kraći od najdužega drugoga dijela (1120 stihova) i ima 14 manjih cjelina. U njemu je opisan Rožalijin boravak u špilji, u njezinu novom domu, i način kako provodi vrijeme. Zabavlja je Ljubav, stavljajući joj pred oči različita viđenja: prikaz lađe, pa i Rožalijine, na uzburkanome moru (shvatiti kao prikaz ljudi u svijetu: more = svijet, lađe = ljudi); prikaz lijeve strane *dvojputja* na kojoj Svit i Dika mame ljude na grijeh; prikaz pet *čutenja varajućih*, tj. petero krilate braće (Vid, Slišanje, Mirisanje, Okušenje, Doticanje); prikaz ostalih svjetovnih veselja i njihovih nasljednika (Sloboda, Himba, Smih, Dragost, Lipota, Pisma, Igra, Šala, Veselje, Radost, Vrime, Mladost). Zatim slijedi prikaz ogledala dušnoga Spoznanja koje razbije životna Sloboda. Strah Božji kažnjava svjetovna veselja koja na kraju lijevoga puta proždire golemi zmaj. Rožalija se tada prestraši i moli Ljubav da odu na drugo mjesto. Dolaze na desni put. Ljubav pokazuje Rožaliji dive (a ne vile!), odnosno različite personificirane krjeposti koje krijepe grješnike na putu prema raj. Rožalija promatra prikazanje – na desnome se putu, u špilji, susreću i pustinjaci Pavle i Antun. Zatim Ljubav pokazuje Rožaliji *cvitnjak nebeski*, odnosno ono što se nalazi na kraju desnoga puta. Iza toga slijedi prikaz kužnoga pomora na Siciliji koji prestaje kada diva Milosrđe donosi *cvit od ružice* koji simbolizira Rožaliju, zaštitnicu od kuge.

Što je iz životinjskoga svijeta ukomponirano u opisani *Dio treći*, pokazuju *Tablica 5* i *6* (v. odjeljak *Prilozi*).

Provedeno istraživanje pokazuje da se u trećem dijelu *Rožalije* životinjski svijet smanjio, i vrstovno i brojem potvrda, u odnosu i na prvi i na drugi dio poeme. Fauna je funkcionalno uklopljena u priču o *dvojputju* (raskrižju) koja se tematizira u ovome dijelu. Ljubav pokazuje Rožaliji što se događa na lijevome (pogrešnome) i desnome (pravome) putu. Nasuprotnost navedenih dvaju putova potvrđuje ovdje često spominjano fantastično životinjsko biće – vila, jer u

opisu poroka i grijeha na lijevoj strani često se javljaju vile, dok se u opisu krjeposna života na desnoj strani često spominju dive (vile – dive).

I u ovome se dijelu *Svete Rožalije* u odnosu na zbiljski i fantastični svijet životinja najčešće spominje – *vila*. Krilatim vilama ovdje Kanižlić najčešće naziva različite pojavnosti grješnoga života na lijevoj, pogrešnoj strani *dvojputja*. Na lijevoj je strani Dika (*proglasica vila*) čije su hvale varljive i kratkotrajne, i Uspomena, vila koja se perom i pisanjem bori protiv smrti. Na pogrešnoj su strani i sva ostala svjetovna veselja (Sloboda, Himba, Smih, Dragost, Lipota, Pisma, Igra, Šala, Veselje, Radost, Vrime, Mladost) koja su prikazana kao kolo koje vode djeca, odnosno kao sabor vila na kojemu vile pjevaju jer je život prolazan i smrt brzo dolazi: „Pisma vila začē, što god glasom može, / što je vila i bratće, svi š ņom glas slože“ (III, 2385–2386). Kolo i tanci privlače svjetovna veselja i „Gore žēlom vile mloge, / na igru ih srbe noge“ (III, 2401–2402). Personificirana su svjetovna veselja vile koje pozdravljaju bezuspješno zauzdavanje Slobode od strane Straha Božjega, dok su dive personificirane krjeposti na desnome putu, kao na primjer: Milost, Pokora, Vira, Mudrost, Pravda, Triznost, Jakost, Ponižnost, Uboštvo, Čistoća, Posluh, Milosrđe, Blagodarnost, Istina, Čednost, Krotkost, Bogoljubnost, Ustrpljenje, Stalnost, Samoća.

U izrazito naglašeno negativnom kontekstu pojavljuje se ružna crna vila koja donosi kugu i smrt u Siciliju: „Čudna jedna vila, ružna, blida, žuta, / noseći kup strila hiti strašno ļuta. / Maglu iz usti bljuje na način oblaka / i istoga truje s maglom zdravje zraka. / Otrovom se hrani; šta se goder takne, / mučno lik obrani, otrujući smakne. / Kakva je to vila? Ne more bit druga, / nego je Smrt bila ili smrtna Kuga“ (III, 3135–3142).

Fantastična se i zbiljska fauna u *Rožaliji* i nadopunjuju – jedanput je svijet fantastičnih bića argument za određeni postupak u zbilji, a drugi je put zbiljska fauna u funkciji zornijega opisa fantastičnoga životinjskoga svijeta. Iako, na primjer, vile pripadaju fantastičnome svijetu, ipak ih se u zbiljskome životu navodi kao argument (lažni) kojemu čovjek povjeruje i onda, naravno, i smrtno sagriješi. Tako Ljubav u prikazanju pet *ćutenja varajućih* (pet osjetila) predstavlja Rožaliji i krilatoga brata Mirisanje koji ljude lažima mami na grijeh. Poznato je da mirisi i masti smućuju glavu, ali Mirisanje uvjerava čovjeka da se njima vile krijepe i da uz njihovu pomoć prodaju i svoje blago, pa bi to i čovjek trebao iskoristiti za sebe („Nos i oči slipe mastjom dragom maže; / s tim se, veli, krijepe vile, ali laže. / (...) / Smijuć se podaje kitice, za koje / mami da prodaje vila blago svoje“ /III, 2347–2348, 2351–2352).

Osim vile u trećem se dijelu *Svete Rožalije* pojavljuje još jedno fantastično životinjsko biće – zmaj. Na kraju lijevoga puta Ljubav pokazuje Rožaliji svjetovna veselja koja proždire pakleni zmaj, a njegova je snaga dočarana zbiljskom faunom – mogao bi proždrijeti kola zajedno s volovima: „Gledam na kraj puta, vidim golemoga / zmaja, ružno žuta, modra, zelenoga. / I na crne gore pruža se iz dola, / zja, proždrti more s volovima kola“ (III, 2531–2534). Konkretizacija fantastičnoga sa zbiljskim dolazi do izražaja i u opisu više pustinjaka, a među njima posebice Antuna, koje paklene hudobe žele skrenuti s pravoga puta. U vizualizaciju hudobe ukomponirano je nekoliko stvarnih životinja i neke njihove karakteristike: „U prilici zmije, sviñe, lava, vuka / duh pakleni vije, svižde, hruče, huka“ (III, 3027–3028).

Negativne se konotacije u ovome dijelu poeme vezuju i uz stvarne životinje – zmiju, pčelu, gavrana, a semantem životne ugroženosti i uz: hrta, jastreba i vuka. Zmija obično simbolizira zlo i nagovor na grijeh, što u poemi naglašava i sintagma *paklena zmija*. Tako četvrti krilati brat, Okušenje, nagovara čovjeka da pije „s medom vince ladno“, ali preobraćena Rožalija sa strahom vidi da se na dnu čaše previja zmija (grijeh) koja se sprema prosuti „iz lažljivog meda roj od pčela lutih“ (III, 2362). Brojnost nečega lošeg (ovdje grijeha, a u prethodnome dijelu *Rožalije* brojnost laži) i ovdje je vizualizirana metaforom *roj pčela*. Da bi se predočio strah i muka koja čovjeka čeka zajedno s paklenim zmajem na kraju lijevoga puta, rabe se zooporedbe u kojima se uz pomoć poznatih stvarnih životinja opisuje nezamisliv strah i muka. Rožalija promatra prikazanje na lijevome putu i osjeća veliki strah od onoga što se nalazi na njegovu kraju i kaže da se ni lovina (srna, golub, ovca) ne boji svojega lovca (hrta, jastreba, vuka) kao ona zmaja: „Ne straše se srne tako, kad ji s hrti / lovac na hit svrne od olovne smrti, - / nit se golub stisne tako nit trepeće, / kad se na ñeg tisne jastreb i zateče, - / nit ovca prid oči vidjevši iz gaja / da gladan vuk skoči, kao ja od zmaja“ (III, 2591–2596).

Nasuprotnost lijevoga i desnoga puta ne potvrđuju samo životinje koje se uz njih vezuju (lijevi put – zmaj, zmija, gavran; desni put – ovca, golub) nego i crno-bijeli kontrast, odnosno ružnoća-ljepota. Rožalija tako priča da je vidjela kako je s lijeve strane doletio ružni crni gavran na vratak pokore, okupao se i preobratio u bijeloga goluba.

Zoomorfnim se poredbama, hiperbolama, metaforama zornije opisuju svjetovna veselja, paklene muke, krjeposti. Tako se Sloboda poput ždrebeta ili po-

put vranca vrlo žilavo odupire zauzdavanju od strane Straha Božjega: „Škriple, grize žvalo kao ždribe, koje / jošter nije znalo, prva uzda što je. / (...) / Tako tvrdousta nigdi vranca nije: / hrče, krivi usta, petom hita, bije“ (III, 2477–2478, 2495–2496). Uz pomoć životinja Kanižlić naglašava i bitne značajke određenih krjeposti pa tako divu Samoću i njezino nedruženje s ljudima opisuje ovako: „Dugo nije diva ova znana bila, / kao samoživa biše istom vila: / za nu ptice i zviri same znaše prije, / neg se glas raširi i razazna, gdi je“ (III, 2989–2992).

U trećem dijelu *Rožalije* najviše dolazi do izražaja vezivanje pozitivnih konotacija uz životinje koje se spominju na desnome, pravome putu koji čovjeka odvodi u raj (ovca, golub, jelin, gavran). Na tom putu tako diva Milost bodri grješnike, bori se s paklenim zmajem, preobražava se u pastira kako bi čuvala „ovcu dragu“ (tj. dušu). A i Davidova duša želi doći k Bogu kao i žedan jelen k izvoru vode: „Kao vruć jelin, Bože mili, / k vrutkom voda željan sili, / duša moja želi k tebi, / jer pokoja nejma' u sebi“ (III, 2909–2912). Već je bilo rečeno da se na desnome putu sastaju pustinjaci Pavle i Antun. Već šezdeset godina čudna ptica gavran donosi Pavlu ručak, a kada ga je u špilji posjetio Antun, gavran je donio hranu i za njega: „Na došastje tvoje Isus po gavranu / za vojnike svoje podvostruči hranu“ (III, 3059–3060). Dok na lijevome putu gavran simbolizira grijeh, zloću, dotle se na desnome putu uz njega vezuju pozitivne konotacije. Tako navedeni primjer potvrđuje već poznatu konstataciju da su životinje uvijek dvovrsne – i za pokudu i za pohvalu (usp. Jaritz).

Jedna je od karakteristika poetike rokokoovskoga vanjskoga oka u *Rožaliji* realizirana i na jezičnome planu. Riječ je o deminutivu: „Moda deminutiva navela je Kanižlića da među životinjama (...) izabere one koje su najdeminutivnije. To su ptice“ (Peić 107). Naime, faunističke deminutive Kanižlić je tvorio, uglavnom, u svijetu *velikih i malih kljuna* (ne pripadaju im samo konjic i crvak). Najviše ih je u *Dijelu prvome* (drozdović, kosović, orlič, ptičica, slavić), nešto manje u *Drugome* (ptić/ptičak, slavićak), u *Trećemu se dijelu* pojavljuje tek jeddanput (ptić), a u *Četvrtome* ih nema. Rožalija se u *Trećem dijelu* nalazi u špilji, kako je već bilo rečeno, Ljubav je zabavlja različitim prikazanjima, a u jednome ona promatra lađe na uzburkanome moru. I dok se druge lađe bore s valovima, vjetrovima, životnom ugrozom, dotle njezina lađa plovi sigurno jer o njoj brine diva Ufanje i Sigurnost. Radosnu lakoću, pa i zaigranost njezine lađe dočarava deminutiv *ptić* jer: „igra se po vodi kao ptić leteći“ (III, 2210).

*

Istraživanje je, dakle, pokazalo da nakon Rožalijina preobraćenja i nakon preseljenja u njezin novi dom – špilju – životinjski svijet postaje i brojem vrsta i brojem potvrda siromašniji u odnosu na prethodna dva dijela poeme. U zbiljskoj fauni *veliki i mali kljuni* više nisu najzastupljeniji jer se spominju samo četiri zooleksema (gavran, golub, jastreb, ptica). U ovome se dijelu većim brojem stihova opisuju svjetovna veselja lijevoga puta, a u konkretizaciju i vizualizaciju grješnosti više su uključene domaće životinje (ovca, svinja, vol, vranac, ždribe, hrt), zatim divlje životinje vlastitoga podneblja (jelin, srna, vuk, zmija, a među njih bi se mogla ubrojiti i prethodno navedena ornitofauna) i tek sporadično divlje životinje stranih podneblja (lav, zvir)¹². Pri tome najčešće nije riječ o primarnome nego o sekundarnome značenju, o aktualizaciji nekog semantema iz periferijskih značenja semantičkoga polja odnosnoga zooleksema (usp. Užarević).

1.4. Dio četvrti

Dok prva dva dijela *Svete Rožalije* imaju i zasebne podnaslove, treći i četvrti dio ih nemaju. Četvrti, posljednji dio najkraći je (437 stihova) i ima osam manjih naslovljenih cjelina. Dok je u trećem dijelu Rožalija, uglavnom, promatrala kao u kazalištu prikazanja koja joj je pred oči stavljala Ljubav, u četvrtome se dijelu ona najčešće brani od raznolikih napasti (paklena napast, Razbluda i njezin sin Ljubićak, Ispraznost). Tako je u ovome dijelu opisano kako je Rožalija otjerala paklenu napast prekrstivši se. Protiv drugih napasti, Razblude i njezina sina Ljubićka, bori se čitajući pismo te ih na kraju otjera prestrašivši ih bičem. Nakon toga Rožalija svoje tijelo pokorava udarcima gvođenoga biča. Gdje krv padne, krv se pretvara u rumene ruže, a gdje padnu suze, suze se pretvaraju u bijele ruže. Sljedeća napast, Ispraznost, pokušava nagovoriti Rožaliju da napusti špilju i izađe na sunce kako bi njezinu ljepotu mogli svi vidjeti, ali ona je ipak uspije otjerati. Ponovo se u špilji pojavljuje Ljubav i govori joj da se treba premjestiti u drugu goru odakle će vidjeti svoj dom u Panormi, da treba dovršiti svoj *vinac* i tako nadvladati sve napasti, na što ona pristaje. Na kraju se Rožalija obraća svojoj *knjizi* (pismu) koju dovršava i koja treba umjesto nje razgovoriti i utješiti njezin rod, a ponajviše majku.

¹² Navedena je klasifikacija na tragu one Buffonove antropocentrične klasifikacije. Ovaj je Francuz, naime, predlagao da je najbolje razlikovati životinje zdravorazumskom i utilitarnom logikom, po kojoj se životinje dijele na: a) domaće (domesticirane) i b) divlje, a ove se mogu podijeliti na divlje životinje vlastitoga podneblja i na divlje životinje stranih podneblja (usp. Visković 25).

U opisani sadržaj Kanižlić nije ukomponirao veći broj životinja što potvrđuju statistički podatci (*Tablica 7 i 8 – v. odjeljak Prilozi*).

Životinjski je svijet u posljednjemu dijelu *Rožalije* doista siromašan, što potvrđuje i prvopozicionirano fantastično biće *vila* s tek četiri potvrde.

Vila je u ovome dijelu poeme ukomponirana u tek nekoliko situacija. U Rožalijin samotni život u špilji, na primjer, nemir unosi Razbluda i njezin sin Ljubićak. Razbluda je opisana kao vila: na glavi joj vijenac od ružica, lice joj je rumeno kao ružica, a i odjenuta je u ružičaste svite. Ipak, tu je ljepotu opasno gledati, njezin je glas opasno slušati, što posebice vrijedi za one mlađe jer je cvijećem tek prikrivena ljuta zmija, odnosno zlo. U ovom se dijelu pojavljuje još jedna „čudno slavna vila“ – Ispraznost: „Na njoj zlato siva i kameđe drago, / kao da ju odiva svega svita blago. / Kruna je od zlata i biserne sjaju / zvizde oko vrata i na svite kraju“ (IV, 3491–3494). Oholost i varljivost ove vile upotpunjuju i neke zbiljske životinje uz koje se vezuje oholost, pa tako čitatelj doznaje da njezina kola voze gizdavi paunovi: „A pauni, koji voze, puni gizde / od repova svojih raširuju zvizde“ (IV, 3497–3498).

U svijetu fantastičnih kreatura spominje se i leteća *paklena napast*. Rožalija tako opisuje svoj tjeskobni samotni boravak u crnoj špilji u kojoj strepi od paklene napasti koja je slična ptici: „Sad ništo proleti izprid mojih vrati, / sad opet doleti i k špilji se vrati / ter me klunom tipa; crna krila ima / i iz krili sipa strah ružnoga dima. / Nikad ne miruje: sad krila razkrili, / k meni zaviruje, očima zakrili; / sad s krili klepeće, sada naglim mahom / udari u pleće i u srce strahom“ (IV, 3279–3286).

I na kraju u svijet fantastične faune uklopljene su i neke stvarne životinje čija je zbiljskost prekodirana pridjevskim određenjem „pakleni“. Tako se u Rožaljinu snu javlja Gospa i njezin Sin čiji križ može satrti i paklenoga lava: „Suncem je obstrta; sinka križ jest slava, / kojim jest satrta moć paklenoga lava“ (IV, 3427–3428).

Osim fantastičnih bića u zadnjem se dijelu *Rožalije* pojavljuje i nekoliko zbiljskih životinja u prenesenom (grlica, jastreb, ptica, zmija) i nekoliko životinja u neprenesenom značenju (lav, vol, marva). Tako u ovom četvrtom dijelu poeme Ljubav zapovijeda Rožaliji da se premjesti u drugu goru odakle će vidjeti i svoj dom. Ljubav je svjesna da će to za Rožaliju biti jako teško jer će sa svojega pustoga brda promatrati lijepe šarene dvore obiteljskoga doma. Težinu opisane

situacije Ljubav vizualizira na sljedeći način: „Udarit će misli, kao kad na poļu / grlicu su stisli jastrebi, da koļu“ (IV, 3659–3660). Negativne se konotacije vezuju i ovdje uz zmiju, pa tako Rožalija vilu Razbludu opisuje kao zmiju ljutu. Preneseno se značenje ostvaruje i u ponekoj narodnoj izreci u koju je Kanižlić utkao i nešto iz ornitofaune. Tako o paklenoj napasti i njezinu kukavičjem bijegu ispred znaka križa Rožalija kaže: „Tebe u bižaņu kukaće izdaje, / po svomu pivaņu ptica se poznaje“ (IV, 3301–3302).

U primarnom se značenju pojavljuje također vrlo malo životinja i to domaća životinja (vol, marva) i divlja životinja stranih podneblja (lav). Razbluda nagovara Rožaliju da napusti gorsku špilju koja je za lavove, a ne za nju, i da se vrati u roditeljski dom gdje je svi čekaju, a brojni su i mladići spremni boriti se za njezinu ruku: „Nisu gore za te, neg za lute lave; / tvoj stan dvor jest, da te svi lube i slave“ (IV, 3349–3350). Govori se u ovome dijelu poeme i o prolaznosti svega zemaljskoga, a u svoju zornu argumentaciju Rožalija uključuje i domaće životinje (vola, marvu): „Gdi su starih kao od gradova gore? / Tko bi kazat znao? Sad vol ondi ore./ (...) Što je bila vaša, Asijanci, Troja? / Tužna marve paša posli grčkog boja“ (IV, 3583–3584, 3587–3588).

*

Istraživanje je, dakle, pokazalo da se u posljednjem dijelu *Svete Rožalije*, koji broji najmanje stihova, spominje i najmanje životinjskih vrsta s najmanjim brojem potvrda. U opis Rožalijine borbe protiv raznih napasti (Razbluda, Ljubićak, Ispraznost) ukomponirano je neznatno više stvarnih životinja koje lete (grlica, jastreb, paun, ptica), odnosno fantastičnih letećih životinjskih bića (vila i paklena napast koja je opisana kao neka ptica), manje onih životinja koje hodaju (lav, vol, marva), a najmanje onih koje gmižu (zmija). Bez obzira na način njihova kretanja uz navedenu se faunu najčešće vezuju negativne konotacije (izuzetak su životinje koje se pojavljuju u primarnome značenju: lav, vol, marva) kojima se zornije opisuju ovozemaljski grijesi i strahote onozemaljskog života koje čekaju grješnike. *Velikim i malim kljunima* ovdje se više ne sugerira let prema nebu, prema svjetlosti. Svjetlost, nadu, zaštitu donosi križ, snagu i smisao donosi On.

Zaključak

Na kraju istraživanja književne životinje u Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji* može se reći da ona nije ravnomjerno raspoređena u sva četiri dijela poeme. Fauna je naj-

brojnija u prvome dijelu (33 zooleksema), za trećinu manja u drugome (21 zooleksem) i trećemu dijelu (19 zooleksema), dok je u četvrtome dijelu svedena na samo jednu trećinu prvoga dijela (10 zooleksema) (usp. *Tablicu 9* – v. odjeljak *Prilozi*).

U poemi je zastupljeno oko 60 različitih zooleksema s oko 230 potvrda (bravenjak, crnoglavka, crv/crvak, čavka, ditelj, drozd/drozdović, fenice, gavran, golub, grlica, hrt, jastreb, jelin/jelinak, konjic, kos/kosović, kreštalica, kukavica, lav, luda, mačak, marva, muha, orao/orlić, ovca, paklena napast, pas, paun, pčela, pivac, prepelica, ptica/ptičica/ptić/ptičak, puzavac, puž, riba, sinica, slavić/slavićak, sokol, sova, srna, stado, strižic, svinja, svraka, šarko, trostokljun, vila, vol, vrana, vranac, vuga, vuk, zeba, zmaj, zmija, zvir, ždribe, živina, žuna). Zbiljski životinjski svijet najbrojniji je vrstama (preko 50), dok je prema čestotnosti pojavljivanja najbrojnije jedno fantastično životinjsko biće – vila (od oko 230 potvrda svih zooleksema, vila ima oko 70 potvrda u tekstu). Iako *Sveta Rožalija* ima najbogatiji životinjski svijet u odnosu na ostale religiozne poeme u staroj hrvatskoj književnosti¹³, ipak ni jednoj od njih nije nadjenuto vlastito ime, kao što je, na primjer, Džore Držić u *Radmilu i Ljubmiru* nadjenuo kravi ime Milolja, vepra je nazvao Bakoje, *prtilog* junčića Rajko, a *prtilu* junicu Šarolja. Biblijski pisci jasno kažu da „dati nekomu ime, u biblijskome smislu, ne znači iskorištavati ga, nego smatrati bliskim, poznavati ga, biti odgovoran za njega.“ (Brnčić 56). Fragmenta navedene bliskosti, familijarnosti između ljudi i životinja u Kanižličevoj poemi ipak nema.

Fantastičnome svijetu životinja pripadaju tek: vila, fenice, zmaj i paklena napast. Uz njih se (s izuzetkom ptice fenice) najčešće vezuju sljedeći semantemi: zavodljiva, opasna i grješna ljepota, odnosno pogubnost zemaljskih grijeha, gubitak raja i osuda ljudske duše na vječni pakao. Dvovrsnost životinje u smislu da je i za pohvalu i za pokudu, pa i one iz fantastičnoga svijeta, ovdje potvrđuje posebice hibridno biće – vila. S jedne je strane: devet mudrih vila, vila Kripost, a s druge je strane: *brezumna* vila, *pirna* vila, *kamenska* vila (Jeka), vila *krivonoga hoda*, kao i brojne varljive vile (Udes, Srića, Dika, Nenavidost, Uspomena, Sloboda, Himba, Smih, Dragost, Lipota, Pisma, Igra, Šala, Veselje, Radost, Vrime,

¹³ U razdoblju od 1622. do 1780. godine u hrvatskoj su baroknoj književnosti nastale četiri religiozne poeme: Ivan Gundulić, *Suze sina razmetnoga*; Ivan Bunić Vučić, *Mandalijena pokornica*; Ignjat Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice*; Antun Kanižlić, *Sveta Rožalija*. Analiza životinjskoga svijeta u navedenim poemama dovela je do sljedećega zaključka: „Zastupljenost životinjskih vrsta u analiziranim poemama nije ujednačena: najmanja je u Bunićevoj *Mandalijeni pokornici* (10), ujednačena u *Uzdasi Mandalijene pokornice* (21) i u *Suzama sina razmetnoga* (22), a najbrojnija u *Svetoj Rožaliji* (61)“ (Šundalić, *Hrvatska barokna religiozna poema i životinja*, 474).

Mladost, ružna vila smrtna Kuga, Razbluda, Ispraznost). Tako se s jedne strane uz vilu vezuju semantemi ljepota i mudrost, a s druge strane varljivost, prolaznost i ružnoća, pri čemu negativne konotacije vile posebice dolaze do izražaja u opisu grješne, lijeve strane *dvojputja*.

U zbiljskome svijetu najbrojnije su divlje životinje domaćega podneblja, među kojima su gotovo polovica *veliki i mali kljuni* (ptice), znatno su manje zastupljene domaće životinje (hrt, konjic, marva, ovca, pas, stado, svinja, šarko, vol, vranac, ždribe, živina), a najmanje divlje životinje stranih podneblja (lav, paun, zvir). Primarna značenja životinja najčešće dolaze do izražaja u trenutcima Rožalijine ponesenosti prirodom i njezinom ljepotom, zvukovima, pokretima, kao kada, na primjer, opisuje da je vidjela druge ptice kako napadaju sovu ili kada opisuje slavujevo kupanje i pjevanje. Barokno „unutarnje oko“ ne privlače toliko *veliki i mali kljuni* te se oni rjeđe pojavljuju u drugoj polovici poeme. Ako se i pojave, riječ je o prenesenome značenju, o različitoj lirskoj i moralnoj simbolici koja proizlazi iz figurativnih podudarnosti s određenim moralnim i teološkim poimanjima. Slična je situacija i u odnosu na domaće životinje kao i u odnosu na divlje životinje stranih podneblja.

Već je bilo rečeno da je životinjski svijet neravnomjerno raspoređen u pjevanjima *Svete Rožalije* – najzastupljeniji je u prvome pjevanju, a prema kraju poeme znatno se smanjuje. Potvrđuju to i ptice jer je istraživanje, naime, pokazalo da čak polovica životinja pripada ptičjemu svijetu¹⁴, a raspoređene su tako da su u prvome dijelu potvrđene 23 vrste, u drugome osam, a u trećem i četvrtom tek četiri. Kada se ovom *letećem* zbiljskom životinjskome svijetu dodaju i one fantastične životinje koje također lete (vila, *fenice*, paklena napast), dolazi se do podatka da tek jedna četvrtina zoopotvrda pripada *neletećem* životinjskom svijetu¹⁵. Ako se za životinje može reći da dotiču tri razine univerzuma: podzemlje, zemlju i nebo¹⁶, onda se za Kanižličevu *Svetu Rožaliju* može reći da su

¹⁴ Od oko 60 potvrđenih životinjskih vrsta polovicu čine različite vrste ptica: „Kada je riječ o pticama u hrvatskim baroknim poemama, onda se brojem potvrda, ali i brojnošću vrsta izdvaja Kanižličeva Sveta Rožalija (pojavljuje se preko 30 različitih naziva)“ (Šundalić, *Hrvatska barokna religiozna poema i životinja* 478).

¹⁵ Istraživanje životinjskoga svijeta u *Svetoj Rožaliji* dovelo je do sljedećih podataka: već je rečeno da se u djelu pojavljuje oko 230 zoopotvrda različitih životinja od kojih oko 110 pripada ornitofauni, a preko 60 potvrda pripada vili. Preostalih pedesetak zoopotvrda pripada svim ostalim životinjama.

¹⁶ „Životinja kao arhetip predstavlja duboke slojeve nesvjesnog i nagonskog. Životinje su simboli kozmičkih, materijalnih i duhovnih načela i snaga. One dotiču tri razine univerzuma: podzemlje (gmazovi i zmije), zemlju (zvijeri i stoka) i nebo (ptice)“ (Brnčić 59).

joj najvećim dijelom upravo *veliki i mali kljuni* (ptice) priskrbili pogled prema gore, prema nebu, prema svjetlosti, priskrbili su joj rokokoovske odrednice, dok se uz pomoć ostalih letećih fantastičnih životinjskih bića više opisuje čovjekova grješnost, zemaljska prolaznost i ponesenost koja će u konačnici dušu kazniti paklenim mukama.

Citirana literatura

- Bagić, Krešimir. *Rječnik stilskih figura*. Školska knjiga, ²2015.
- Bogišić, Rafo. „Književnost prosvjetiteljstva.“ Franičević, Marin, Franjo Švelec i Rafo Bogišić, *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 3. Liber-Mladost, 1974.
- Brešić, Vinko. *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Matica hrvatska, Ogranak Osijek, 2004.
- Brnčić, Jadranka. „Životinje u Bibliji i biblijskoj duhovnosti.“ Marjanić, Suzana i Antonija Zaradija Kiš, urednice. *Kulturni bestijarij*. Biblioteka etnografija – Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada, 2007, str. 53–80.
- Curtius, Ernst Robert. *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Naprijed, ²1998.
- Frangeš, Ivo. *Povijest hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba, 1987.
- Jaritz, Gerhard. „Sve su životinje dvovrzne: za pohvalu i pokudu. Srednjovjekovna životinjska simbolika i njeno trajanje.“ *Otvim*, br. 5–6, 1997–1998, str. 23–29.
- Jelčić, Dubravko. *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Naklada Pavičić, ²2004.
- Ježić, Slavko. *Hrvatska književnost od početka do danas 1100-1941*. Grafički zavod Hrvatske, ²1993.
- Kanižlić, Antun. *Sveta Rožalija panormitanska divica*. Stari pisci hrvatski, knj. XXVI. Priredio i uvod napisao Tomo Matić. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1940.
- Kombol, Mihovil i Slobodan Prosperov Novak. *Hrvatska književnost do Narodnog preporoda*. Školska knjiga, ²1992.
- Kravar, Zoran. *Barokni opis. Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*. Sveučilišna naklada LIBER, 1980.
- MG (Marijan Grgić). „Feniks.“ Badurina, Anđelko, urednik. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnoga kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančića*. Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost, 1985, str. 227.
- Novak, Slobodan Prosperov. *Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas*. Golden marketing, 2003.
- Pavličić, Pavao. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*. Čakavski sabor, 1979.
- Peić, Matko. „Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića (1699-1777).“ *Rad JAZU*, Knjiga 365, 1972, str. 5–133.

Skok, Petar. „O stilu Marulićeve *Judite*.“ Badalić, Josip i Nikola Majnarić, urednici. *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića (1450-1950)*. JAZU, knjiga 39, 1950, str. 165-241.

Šundalić, Zlata. „Jerolim Lipovčić i Vid Došen o *sedam glava illi vrila pakleni*.“ Damjanović, Stjepan, urednik. *Prvi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova, II*. Hrvatsko filološko društvo, 1997, str. 223-34.

—. „Sličnosti i razlike među hrvatskim religioznim poemama.“ *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, sv. 8, 2019, str. 1-31.

—. „Hrvatska barokna religiozna poema i životinja.“ *Lingua Montenegrina: časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja*, god. XV, sv. 1, br. 29, 2022, str. 469-92.

Užarević, Josip. „Tropi i jezik. Zapažanja o metafori, metonimiji i sinegdohi.“ Benčić, Živa i Dunja Fališevac, urednice. *Tropi i figure*. Zavod za znanost o književnosti, 1995, str. 105-12.

Visković, Nikola. *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*. Književni krug, 1996.

Vodnik, Branko. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga I. Matica hrvatska, 1913.

Prilozi

Tablica 1. – Životinje u *Dijelu prvome*

Redni broj	Naziv životinje
1.	bravenjak: 46 ¹⁷
2.	crnoglavka: 46
3.	crv: 48
4.	čavka: 46
5.	ditelj: 46, 46, 47, 48
6.	drozd/drozdović: 46, 46, 47
7.	gavran: 46, 47
8.	jelinak: 60
9.	kos/kosović: 46, 46, 47
10.	kreštalica: 46
11.	lav: 57, 59
12.	luda: 46, 47, 48, 48
13.	mačak: 47
14.	muha: 50
15.	orlić: 60
16.	pčela: 52
17.	ptica/ptičica/ptić: 43, 46, 46, 48, 48, 48, 48, 52, 57
18.	puzavac: 46, 47
19.	sinica: 46, 46
20.	slavić: 48
21.	sokol: 66
22.	sova: 45, 46, 47, 47, 48
23.	srna: 57
24.	strižic: 46
25.	svraka: 46, 46, 47
26.	šarko: 49
27.	trostokljun: 46, 47
28.	vila: 48, 48, 48, 48, 48, 50, 51, 51, 54, 55, 60
29.	vrana: 46
30.	vuga: 46, 47, 48
31.	zeba: 46, 46, , 46, 46, 46, 47, 47
32.	zvir: 42, 44
33.	žuna: 46, 46, 47, 48

¹⁷ Podatci o životinjama u poemi donose se prema izdanju Kanižlić, Antun. *Sveta Rožalija panoromitanska divica*. Stari pisci hrvatski, knj. XXVI, priredio za štampu i uvod napisao Tomo Matić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1940, str. 41–144.

Broj iz naziva životinje odnosi se na stranicu na kojoj se odnosni zooleksem nalazi. Ako se uz određeni naziv životinje nalazi napisan isti broj više puta, to znači da se na istoj stranici ista životinja pojavljuje više puta, odnosno toliko puta koliko je puta napisan isti broj stranice.

Rang-ljestvica životinjskoga svijeta u prvome dijelu *Svete Rožalije* prema čestotnosti pojavljivanja izgleda ovako:

Tablica 2. – Čestotnost pojavljivanja životinja u Dijelu prvome

Redni broj	Naziv životinje
1.	vila (11 potvrda)
2.	ptica/ptičica/ptić (9 potvrda)
3.	zeba (7 potvrda)
4.	sova (5 potvrda)
5.	ditelj, luda, žuna (4 potvrde)
6.	drozd/drozdović, kos/kosović, svraka, vuga (3 potvrde)
7.	gavran, lav, puzavac, sinica, trostokljun, zvir (2 potvrde)
8.	bravenjak, crnoglavka, crv, čavka, jelinak, kreštalica, mačak, muha, orlić, pčela, slavić, sokol, srna, strižić, šarko, vrana (1 potvrda)

Tablica 3. – Životinje u Dijelu drugome

Redni broj	Naziv životinje
1.	crv/crvak: 81,81, 90, 94
2.	fenice: 79, 80, 81
3.	golub: 66
4.	konjic: 71
5.	kukavica: 67
6.	orao: 63
7.	ovca: 66, 86
8.	pas: 68
9.	pčela: 73
10.	pivac: 68
11.	prepelica: 68
12.	ptica/ptić/ptičak: 72, 79, 80, 81, 85, 90, 90, 90, 91, 91, 91, 92, 92, 94
13.	puž: 63
14.	riba: 64
15.	slavićak: 72, 90, 90, 91, 92
16.	stado: 90
17.	vila: 64, 67, 71, 71, 72, 72, 72, 72, 72, 72, 72, 72, 72, 74, 74, 74, 75,75, 81, 82, 85, 98, 98, 98
18.	vuk: 86
19.	zmija: 78, 84, 84, 84, 84, 84
20.	zvir: 64, 64, 94
21.	živina: 94

Rang-ljestvica životinjskoga svijeta u drugome dijelu *Svete Rožalije* prema čestotnosti pojavljivanja životinja izgleda ovako:

Tablica 4. – Čestotnost pojavljivanja životinja u Dijelu drugome

Redni broj	Naziv životinje
1.	vila (23 potvrde)
2.	ptica/ptič/ptičak (14 potvrda)
3.	zmija (7 potvrda)
4.	slavičak (5 potvrda)
5.	crv/crvak (4 potvrde)
6.	fenice, zvir (3 potvrde)
7.	ovca (2 potvrde)
8.	golub, konjic, kukavica, orao, pas, pčela, pivac, prepelica, puž, riba, stado, vuk, živina (1 potvrda)

Tablica 5. – Životinje u Dijelu trećemu

Redni broj	Naziv životinje
1.	gavran: 116, 126, 126, 126
2.	golub: 113, 116
3.	hrt: 113
4.	jastreb:113
5.	jelin: 122
6.	lav: 125
7.	ovca: 113, 114
8.	pčela: 106
9.	ptica/ptič: 102, 106, 116, 124, 124, 126
10.	srna: 107, 113
11.	svinja: 125
12.	vila: 104, 104, 104, 105, 105, 106, 106, 107, 107, 107, 107, 108, 108, 110, 111, 116, 124, 128, 128, 129, 130
13.	vol: 112
14.	vranac: 110
15.	vuk: 113, 125
16.	zmaj: 111, 112, 113, 113, 113, 114, 114
17.	zmija: 106, 112, 113, 125
18.	zvir: 124
19.	ždribe: 110

Navedenih 19 zbiljskih i fantastičnih životinjskih bića prema čestotnosti pojavljivanja rangirani su na sljedeći način:

Tablica 6. – Čestotnost pojavljivanja životinja u Dijelu trećemu

Redni broj	Naziv životinje
1.	vila (21 potvrda)
2.	zmaj (7 potvrda)
3.	ptica/ptić (6 potvrda)
4.	gavran, zmija (4 potvrde)
5.	golub, ovca, srna, vuk (2 potvrde)
6.	hrt, jastreb, jelin, lav, pčela, svinja, vol, vranac, zvir, ždribe (1 potvrda)

Tablica 7. – Životinje u Dijelu četvrtomu

Redni broj	Naziv životinje
1.	grlica: 143
2.	jastreb: 143
3.	lav: 134, 137
4.	marva: 141
5.	paklena napast: 132
6.	paun: 139
7.	ptica: 133
8.	vila: 134, 138, 139, 139
9.	vol: 141
10.	zmija: 135

U četvrtome dijelu poeme malen broj životinjskih vrsta prati i vrlo malen broj potvrda:

Tablica 8. – Čestotnost pojavljivanja životinja u Dijelu četvrtomu

Redni broj	Naziv životinje
1.	vila (4 potvrda)
2.	lav (2 potvrda)
3.	grlica, jastreb, marva, paklena napast, paun, ptica, vol, zmija (1 potvrda)

Tablica 9. – Rang-ljestvica životinjskoga svijeta u Svetoj Rožaliji

<i>Dio prvi</i> (750 stihova) (33 ~ 80) ¹⁸	<i>Dio drugi</i> (1398 stihova) (21 ~ 74)	<i>Dio treći</i> (1120 stihova) (19 ~ 60)	<i>Dio četvrti</i> (438 stihova) (10 ~ 14)
vila (11 potvrda)	vila (23 potvrde)	vila (21 potvrda)	vila (4 potvrde)
ptica/ptičica/ptić (9 potvrda)	ptica/ptić/ptičak (14 potvrda)	zmaj (7 potvrda)	lav (2 potvrde)
zeba (7 potvrda)	zmija (7 potvrda)	ptica/ptić (6 potvrda)	grlica, jastreb, marva, paklena napast, paun, ptica, vol, zmija (1 potvrda)
sova (5 potvrda)	slavićak (5 potvrda)	gavran, zmija (4 potvrde)	
ditelj, luda, žuna (4 potvrde)	crv/crvak (4 potvrde)	golub, ovca, srna, vuk (2 potvrde)	
drozd/drozdović, kos/kosović, svraka, vuga (3 potvrde)	fenice, zvir (3 potvrde)	hrt, jastreb, jelin, lav, pčela, svinja, vol, vrnac, zvir, ždribe (1 potvrda)	
gavran, lav, puzavac, sinica, trostokljun, zvir (2 potvrde)	ovca (2 potvrde)		
bravenjak, crnoglavka, crv, čavka, jelinak, kreštalica, mačak, muha, orlić, pčela, slavić, sokol, srna, strižic, šarko, vrana (1 potvrda)	golub, konjic, kukavica, orao, pas, pčela, pivac, prepelica, puž, riba, stado, vuk, živina (1 potvrda)		

¹⁸ Prvi broj u zagradi odnosi se na broj životinjskih vrsta potvrđenih u odnosnom pjevanju, a drugi se broj odnosi na ukupan broj potvrda životinjskih vrsta u odnosnom pjevanju (npr.: 33 životinjske vrste ~ 80 potvrda zooleksema).

ON THE LITERARY ANIMAL IN KANIŽLIĆ'S *SAINT ROSALIA*

Abstract

Zlata ŠUNDALIĆ

Faculty of Humanities and Social Sciences
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
zsundalic@ffos.hr

Silvija ĆURAK

Faculty of Humanities and Social Sciences
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
scurak@ffos.hr

Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ

Faculty of Humanities and Social Sciences
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
vblazevic1@ffos.hr

The paper deals with the analysis of the literary animal in the poem *Saint Rosalia* written by the Jesuit monk Antun Kanižlić from Požega (Požega, 1699 – Požega, 1777). In the context of the Croatian baroque religious poems (Ivan Gundulić, *Suze sina razmetnoga*; Ivan Bunić Vučić, *Mandalijena pokornica*; Ignjat Đurđević, *Uzdasi Mandalijene pokornice*), along with previously identified differences in the motives, topics, structure, meter, and prayer as the secondary genre, Kanižlić's poem is distinctive in the depiction of the animal world. The presence of the animal species in the given poems is not consistent: it is the least frequent in Bunić's *Mandalijeni pokornici* (10), almost the same in *Uzdasi Mandalijene pokornice* (21) and in *Suze sina razmetnoga* (22), while it is the most frequent in *Saint Rosalia* (61). The analysis of *the Kingdom of Animalia* in *Rosalia* showed that fauna is the richest in the first section, by a third less in the second and third sections, while in the fourth one, it reflects only a third of the first section. In its

primary meanings (e.g. birds), the richer animal world can be mainly noticed in those poems in which the Rococo „external eye“ dominates (the first and second poems, particularly in the depictions of Rosalia’s enchantment with nature’s beauty, its sounds, and movements). Towards the end of the poem the Baroque „internal eye“ is gradually less open to the animal world, whereas different poetic and moral symbolism emerging from the figurative correspondences with particular moral and theological concepts is more frequent.

Keywords: Antun Kanižlić, *Saint Rosalia*, poem, Rococo, Baroque, animal world, bird